

**ЕКСПЕРТНО-КОНСАЛТИНГОВИЙ
МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНО-
ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

In the article modern problems of innovative-investment development of domestic enterprises in the context of possibilities of their decision on the basis of previous perfection of the proper systems of expert-consulting are considered.

Необхідність включення у світовий інвестиційний процес та пріоритет інноваційного шляху розвитку отримали в Україні офіційне визнання практично з моменту набуття нею державної незалежності. Нагадаємо, що Україна — один із засновників ООН — приймала безпосередню участь у формуванні глобальної інноваційної політики, яка послідовно втілювалася в актах ООН стосовно науково-технічного прогресу (НТП), згідно з якими: (1) країни самі несуть основну відповідальність за свій розвиток і усвідомлення ролі НТП (Декларація соціального прогресу та розвитку 1969 р.); 2) усі країни мають право на вигоди від НТП, а тому розвинені країни зобов'язані співробітничати у сфері НТП з країнами, що розвиваються (Хартія економічних прав та обов'язків держав 1974 р.); 3) держави гарантують права людини в умовах НТП — усі верстви населення, користуючись благами НТП, захищені від можливих негативних його наслідків (Декларація про використання НТП в інтересах миру і на благо людства 1975 р.). Тобто на той період стратегія інноваційно-інвестиційних зрушень визначалася на рівні світових держав.

Проте стрімке прискорення НТП (особливо на сучасному етапі інформаційної революції і глобалізації економіки) істотно ускладнює для усіх (у тому числі і розвинених) держав розробку дієвої інноваційно-інвестиційної стратегії. По-перше, це ускладнення обумовлене значною нерівномірністю руху світових прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у часі (в діапазоні \$0,5 – 1,5 трлн. залежно від року). По-друге, до 90% цих ПІІ на сьогодні припадає на провідні транснаціональні компанії (ТНК), які забезпечують приблизно 70% обсягів міжнародної торгівлі за рахунок саме такої наукоємної галузі, як машинобудування – транспортного, енергетичного, точного, приладобудування і т. ін.

Звернемо увагу, що у витратах на дослідження і розвиток у США у 2000 р. із суми \$264,6 млрд. лише 26,3% припадало на федеральний уряд і 68,4% — на кошти промислових фірм (у 1962 – 1965 рр. вони становили, відповідно, близько 67% та 31%). Форд Мотор Компані в 2001 р. витратив на ці цілі \$7,4 млрд. Важливо також ще й те, що 61% цих витрат спрямовувалось на практичне впровадження науково-дослідних робіт (НДР), а 75% виконавців НДР — були промислові науково-дослідні центри. Близько \$15 млрд. у 2002 р. американські компанії витратили на фінансування досліджень в інших країнах. Значні зусилля Міністерства торгівлі США зосереджені на питаннях трансферу технологій, диверсифікованого на сім блоків [1, с. 12, 25, 43].

Одночасно підкреслимо, що істотне зменшення питомої ваги держави у США у фінансуванні НДР не означає її відмови від підтримки галузей, які визнаються пріоритетними з точки зору національної безпеки. Наприклад, 81% загальних послуг консалтингу в агропромисловому комплексі (АПК) припадає там на державний сектор [2, с. 79]. Для України такий стан

речей є вкрай важливим, бо за даними досліджень вітчизняних вчених, не більше 15% підприємств АПК здатні на самостійну участь в інвестиційних процесах і лише 3% — в інноваційних процесах.

Потреба в інтегративності інноваційних та інвестиційних процесів офіційно визнана в країні із створенням Національної ради України з інвестицій та інновацій та відповідно до Указу Президента України №1873 від 30.12.2005 р., Державного агентства України з інвестицій та інновацій, на яке покладено обов'язок організації проведення експертизи та консалтингової роботи в даній сфері, супроводження її програм і проектів та ін.

Отже, підвищення дієвості (рівня системності) експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств є актуальним предметом дослідження.

На методологічному і теоретичному рівнях значний вклад у розробку питань, пов'язаних із дослідженням експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційних процесів, внесли провідні іноземні та вітчизняні вчені: А. Анчишкін, З. Боди, В. А. Верба, Л. Гатовський, Д. Кендрік, А. Кейн, Н. Кондратьєв, Т. Лепейко, Б. Литвак, І. Лукинов, К. Макхэм, А. Маркус, Д. Мартино, Т. Решетняк, Д. Форрестер, Й. Шумпетер, О. Ястремська та інші вчені. Але ж усі наукові ідеї, концепції, теорії та розробки завжди мають об'єктивну межу своєї універсальності. І на сьогодні виник певний дефіцит саме міждисциплінарного бачення спільних і відмінних рис у інноваціях та інвестиціях, у експертизі й консалтингу, у різних формах власності тощо.

Метою даного дослідження є визначення головних закономірностей динаміки теоретичного й правового просторів експертно-консалтингової та інноваційно-інвестиційної підтримки розвитку підприємств. Відповідно до мети та методології дослідження в його завдання входить з'ясування:

просторових рис інноваційно-інвестиційних та експертно-консалтингових процесів, інфраструктурний контур перших; спільних і відмінних рис експерта та консультанта, впливу циклічності їх розвитку на інноваційно-інвестиційні зрушення; загального формату і просторово-часового позиціонування перспективної системи експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств.

З методологічної точки зору, всі дослідження прагнуть до певного системного результату. Це є також метою інноваційно-інвестиційного оновлення підприємств у контексті більш високих інтересів, на що нам вказують акти Кабінету Міністрів України — Постанова "Про затвердження Методики визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів" (№113, 2004 р.) та Розпорядження "Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання" (№208-р, 2004 р.). Проте одразу зазначимо, що методичний потенціал даних нормативних актів спрямований лише на статистичні визначення загальних індикаторів розвитку згаданих об'єктів управління без виділення інноваційної та інвестиційної складових.

На перший погляд, схема зовнішнього та внутрішнього середовища інноваційно-інвестиційного менеджменту підприємств (рис. 1) є простою. Але це тільки на перший погляд. Бо, як казав Платон, легко бути хорошим, та дуже важко стати таким. Коли ми дивимось на іноземні економічні моделі, треба, в першу чергу, пам'ятати, що вони є спрощеним відображенням сторонніх еволюційних реалій, з їх конкретним видовим та віковим статусом. Тут корисно згадати, що спроби трансплантації досвіду японських "гуртків якості" в американську промисловість виявилися нерезультативними. Тому і українській науці буде краще зосередитися на пошуку власної специфіки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств на основі врахування тих теоретичних і практичних надбань, які пропонує нам сучасна цивілізація.

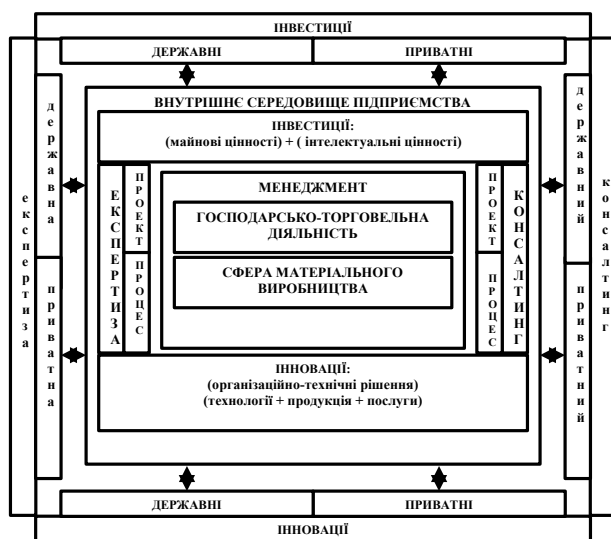

Рис. 1. Зовнішнє та внутрішнє середовище інноваційно-інвестиційного менеджменту підприємств

Перш за все зіставимо понятійні апарати інноваційно-інвестиційної сфери. Так, Закон у інвестиціях бачить цінності, що вкладаються в об'єкти для створення прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту [3]. Економічна енциклопедія — довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку [4]. Дж. Кендрік — поточні витрати, спрямовані на збільшення майбутніх доходів [5, с. 28]. З. Боди та інші автори — витрати наявних ресурсів в очікуванні отримання більшого їх обсягу в майбутньому [6, с. 25]. О. М. Ястремська — теперішні витрати ресурсів, що здійснюються для отримання майбутнього блага — доходу (прибутку) — в економічному аспекті й корисності в соціальному [7, с. 14].

Суттєво відрізняються також існуючі визначення поняття "інновації". У Законі інновації — це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні (1) технології, продукція або послуги, (2) організаційно-технічні рішення, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [8]. У Економічній енциклопедії — це новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія отримують переваги над конкурентами [4]. У Й. Шумпетера — нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, створена підприємницьким духом [9, с. 39]. У "Керівництві Осло" — це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг [10, с. 30 – 31]. У Т. І. Лепейко та інших авторів — це нововведення, яке пов'язане з НТП і яке полягає в певному відновленні основних фондів і технологій в удосконаленні управління та економіки підприємства [11, с. 22].

Якщо ж порівняти наведені понятійні контексти із змістом чинних методик інноваційно-інвестиційної сфери, з'ясується і складність узгодження інтересів підприємства, галузі, регіону і держави. Це стосується і запроваджених у 2003 р. Методичних рекомендацій щодо розроблення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого та регіонального рівня та Методики проведення експертизи стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяль-

ності загальнодержавного рівня, і запровадженого у 2004 р. Порядку надання фінансової підтримки суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок коштів державного бюджету шляхом здешевлення довгострокових кредитів.

Відповідно до ст.62 Господарського кодексу України, підприємство — це самостійний суб'єкт господарювання, який створюється для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення діяльності [12]. Колізії тут у несумісності декларованої самостійності підприємства і його підпорядкуванні потребам суспільним, які за своєю природою є значно абстрактнішими порівняно з потребами особистими. Та й сама вимога систематичного здійснення діяльності містить певний ризик саме для того підприємства, яке ініціативно буде намагатись здійснити свій інноваційно-інвестиційний розвиток без урахування чинних пріоритетів (держави, галузі, регіону). Нехай підприємства загалом позитивно сприймають суспільні інтереси, але ж першим пунктом у підставах виникнення цивільних прав та обов'язків за Цивільним кодексом України є (крім звичаїв та аналогії права) договір — домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [13]. А ось чіткість у домовленостях з державою за умови існуючої неузгодженості її інноваційно-інвестиційних пріоритетів є надскладним завданням.

Як стверджував Платон: знання є єдиним, але будь-яка частина його, що відноситься до будь-чого, існує відокремлено і має якесь притаманне їй ім'я [14, с. 382]. І теорія, і практика доводять: інноваційно-інвестиційний процес є цілісним явищем з двома взаємозалежними характеристиками, бо одна справа — довольність у експозиції категорій та дисциплін, і зовсім інша — коли довольність, втілена в законодавчі акти, стає гальмом інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств.

Так, за Законом [3], суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. І ст. 9 Закону наголошує, що основним правовим документом, який регулює взаємовідносини між її суб'єктами, є договір (угода). Але у ст. 5 іншого Закону [8] суб'єктами інноваційної діяльності стають фізичні або юридичні особи. І його положення зосереджені вже не на договорі між суб'єктами, а лише на державній реєстрації певного проекту.

Одразу вкажемо, що включення до поняття "інноваційний проект" розробки інноваційного продукту (результатів науково-дослідних або дослідно-конструкторських розробок — НДДКР), певним чином "гібридизує" інноваційну діяльність з науковою і науково-технічною, яка здійснюється в рамках іншого блоку законів. Це виводить її за межі використання і комерціалізації НДР, виробництва й реалізації нових конкурентоспроможних товарів або послуг — інноваційної продукції що, відповідно, стримує не тільки розгортання вітчизняних інноваційних процесів, а й інвестування оновлення підприємств на основі досягнень НТП.

Розвиток підприємств вимагає певної інфраструктури (рис. 2). Закон не визначає інвестиційної інфраструктури. Поняття ж "інноваційна інфраструктура" там має місце. І це дозволяє на основі методу аналогії розкрити суть обох понять. Але якщо підприємство спробує визначити диспозицію стосовно суб'єктів інноваційно-інвестиційної інфраструктури, воно може потрапити в ситуацію неузгодженості їх відносин і статусів. Та навряд чи підприємства здатні узагальнити причини мarnості своїх намагань стати активними учасниками даного процесу. Для цього треба мати системний досвід, який накопичується лише шляхом експертизи або консалтингу інноваційно-інвестиційних програм і проектів. На сьогодні формально така система в країні вже існує, але її становленню притаманні такі ж риси, як і системи "інновація – інвестиція". І з'ясування суті паралельно-последовного розвитку обох цих систем стає вкрай актуальним.

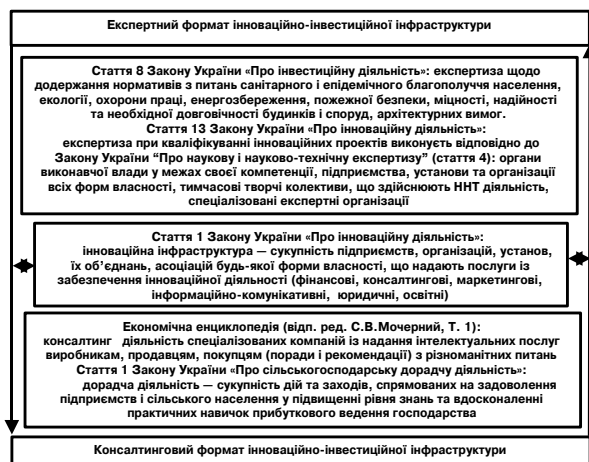

Рис. 2. Висхідний експертно-консалтинговий формат вітчизняної інноваційно-інвестиційної інфраструктури

Історично в процесі розвитку людства зменшувалася і питома вага знань окремого керівника чи спеціаліста у всій їх сукупності. І на сьогоднішні відношення особистісних знань до загальних знань, необхідних для інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства, є мізерним. Перефразовуючи К. Маркса: будь-хто володіє лише комбінацією односторонніх функцій, і є тільки цеглинкою комбінації всіх видів діяльності [15, с. 311]. Та цивілізація створила й ефективні механізми протидії дефіциту особистісних знань, у тому числі механізми експертизи і консалтингу.

Але важливо ще й чітко відокремити "знакові" та "наукові" аспекти проблеми. Бо ж сама по собі констатація необхідності переборення на шляху до досконалого консалтингу політизації менеджменту з диминуванням адаптивної моделі антисистемної поведінки, груповим егоїзмом і правовим нігілізмом та кланово-корпоративною конфліктністю, яку професійно-посадові клани постійно виробляють і утримують [16, с. 32], не створює дієвих передумов практичного переборення зазначеної політизації.

Що стосується понять "експертиза" та "експерт", то тут у чинному законодавстві є розбіжності. Так, за Господарським процесуальним кодексом, експертизи здійснюють компетентні організації або спеціалісти, які володіють необхідними знаннями, що мають права та несуть обов'язки і проводять дослідження [12]. За Цивільним процесуальним кодексом суд призначає експертизу для з'ясування обставин, які потребують спеціальних знань, а експерт дає мотивований висновок із зазначенням того, що він попереджений про персональну відповідальність за неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків [17]. За Митним кодексом, експерт — особа, яка має необхідні знання для надання необхідного висновку і має право: 1) знайомитись з матеріалами, що стосуються предмета експертизи, а також 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків [18].

За Кримінально-процесуальним кодексом, експертиза призначається, коли для вирішення питань потрібні наукові, технічні, інші спеціальні знання. Експерт не лише дає висновок, а й несе за нього особисту відповідальність. Не може бути експертом особа, яка перебуває у службовій або іншій залежності від обвинуваченого, потерпілого тощо. Експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються експертизи; порушувати клопотання про представлення нових матеріалів, необхідних для давання висновку, тощо, а також за наявності відповідних підстав — на забезпечення безпеки [19].

Закони визначають суть інвестиційної та інноваційної експертизи, функції експертів і консультантів (дорадників) у

різних видах та сферах діяльності. Наприклад, відповідно до чинних положень Закону України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" консалтинг у інноваційно-інвестиційній сфері буде виконувати лише допоміжні функції. Загальна ж теоретична схема принципів діяльності експерта/консультанта, подана на рис.3, дає уявлення про відмінність спрямування їх професійних зусиль, що обґрунтовується наступними тезами.

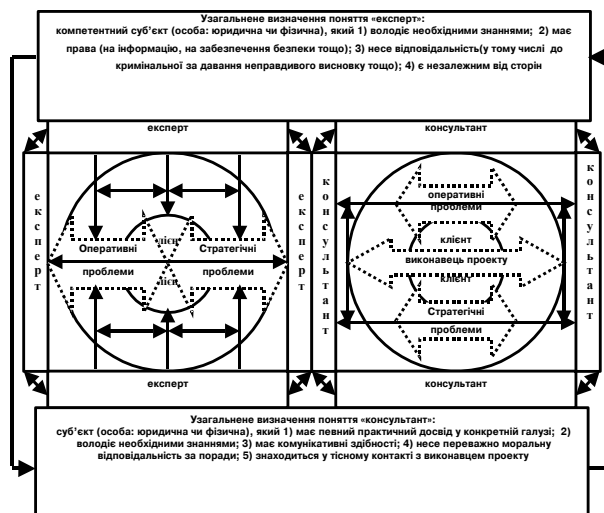

Рис. 3. Теоретична схема принципів діяльності експерта та консультанта

Ст. 13 Закону "Про інноваційну діяльність" визначає суть кваліфікування інноваційного проекту. У разі незгоди певного суб'єкта з рішенням щодо його кваліфікації акт експертизи може бути оскаржений у суді. Експерт відповідає за повноту і достовірність експертизи та конфіденційність інформації. Бо правопорушеннями для нього є: а) кваліфікування проекту без проведення адекватної експертизи; б) фальсифікація висновків експертизи; в) перешкода експертизи; г) примушування чи створення для експерта обставин, які зумовлюють необ'єктивне проведення експертизи; д) переслідування експерта за ті його висновки, які є несприятливими для певних осіб чи організацій; е) залучення до експертизи посадових тих осіб та фахівців, які безпосередньо зацікавлені в результатах цієї експертизи.

У К. Макхема консалтинг — процес надання спеціалістом своїх особливих знань, навичок і досвіду в системі його клієнта, де визначальну роль відіграє досвід [20, с. 10, 248 – 250]. Консультант у Економічній енциклопедії — фахівець, який володіє необхідним обсягом знань та професійних навичок у певній сфері й дає поради зацікавленим особам. Інші вчені вважають: 1) консалтинг зосереджений на допомозі, порадах, рекомендаціях і консультаціях; 2) у великих корпораціях світу є тенденція до створення спільних груп з внутрішніх та зовнішніх консультантів; 3) консультант не прагне самостійно вирішувати проблеми клієнта, а завжди прагне уникати відповідальності за результат впровадження власних порад [21, с. 17, 19, 36, 74 – 75].

Для більш глибокого осмислення спільного та відмінного в поняттях "експерт" та "консультант" варто проаналізувати і гносеологічні аспекти цієї проблеми. Із рис. 3 видно, що і експерт, і консультант вивчають дисфункції клієнта в рамках своєї професійної компетентності. Ще Платон [22, с. 67; 23, с. 315] визначив принципи для кваліфікації "знавця", "пошукача причини змін", "дослідника", які передбачали з'єднання з правильною думкою відмінної ознаки речі, а також проведення досліджень у рамках системогенезу конкретної речі та знання

найкращого й найгіршого її станів. Ці принципи надалі були конкретизовані Г. Цолфом: ми виявляємо тільки ті порядки, які ми вже самі маємо на поточний момент, або виявляємо тільки певну різницю між нашими особистими порядками та порядками в зовнішньому середовищі [24, с. 402]. Тобто консультант зорієнтований переважно на виконання для клієнта, так би мовити, функції "дзеркала", а експерт — функції дослідження (ідентифікації) його поточних і майбутніх проблем.

Щодо відмінностей між експертом та консультантом, варто звернутися і до Аристотеля — наука та мистецтво виникають через досвід, який втілюється в один спільний погляд на схожі предмети. І ті, що мають досвід (знають "що", тобто одичне, до якого належить будь-яка дія), є більш успішними, ніж ті, які мають знання загального (знають причину — "чому"). При цьому слід враховувати і те, що: 1) засвоєння викладеного залежить від звичок слухача; 2) безглуздо в один і той же час шукати і знання, і спосіб його засвоєння; 3) хоча здібність до протилежностей є наявною в кожній людині в один і той же час, але самі протилежності не можуть бути наявними в один і той же час [25, с. 65 – 67, 123, 143, 190]. Таким чином, експертиза і консалтинг (інновації та інвестиції) є пересічними множинами, які одна без одної не існують і діють циклічно. Та й психологи довели: ніхто одночасно не сприймає форму та зміст досліджуваного об'єкта. Відповідно і будь-яка діяльність також підпорядковується закону циклічності кількісних та якісних змін.

Доказовою виглядає думка В. А. Верби та Т. І. Решетняк, що стрімкий розвиток сучасного консалтингу спрямований на: 1) подолання зростаючої складності управлінських проблем; 2) постійне зниження рівня невизначеності ділового середовища і 3) компенсацію неузгодженості стандартів [26, с. 7]. Але це повністю є притаманним також і для експертизи.

На жаль, вітчизняні дослідники консалтингу поверхово розглядають його галузевий аспект, при цьому вони базуються на дуже агрегованих показниках. Наприклад, що у світовому рейтингу консалтингових компаній у 2001 р. перше місце посіла McKinsey&Company (штат – понад 7 000, 84 відділення у 44 країнах), яка до того ж була лідером у сфері стратегічного консалтингу. І що Accenture (штат – більше 75000, більше 100 відділень у 47 країнах), яка була лідером серед компаній у сфері ІТ-консалтингу, в загальному рейтингу зайняла 5 місце, а Hewitt Associates, яка була лідером серед компаній у сфері управління персоналом, у загальному рейтингу зайняла 15 місце [21, с. 118, 136, 249 – 251]. З цього можна тільки зробити висновок, що найвищий пріоритет у сучасному консалтингу має стратегічний менеджмент, далі менеджмент інформаційний (ІТ), а вже за ними — менеджмент персоналу. І ніякого внеску про те, як вони розташовані в розрізі множини видів діяльності.

Недостатньо поки вивчена і роль держави в експертно-консалтинговій галузі розвинутих країн. Хоча та ж Концепція Державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на 2006 – 2009 р.р. і прийнятий у 2004 р. Закон "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність" у значній мірі базуються на відомому досвіді дорадчої служби типу Extension, де експертиза і консалтинг є органічними складовими її державної (міністерської, університетської), приватної (комерційна фірма), громадської (кооперативи, фермерські асоціації) та змішаної (найбільш поширеної) моделей [27, с. 118 – 123]. Інвестиції та інновації можуть бути як приватними, так і державними. Такими самими ж можуть бути експертиза та консалтинг (і їх інфраструктури). Гармонійна ж взаємодія всіх складових розгалуженої системи послідовно створює сукупність передумов інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств, галузей, регіонів та держави (рис. 4). Тут важливо враховувати й те, що темп розвитку кожної ланки системи обумовлений загальним темпом її розвитку й навпаки.

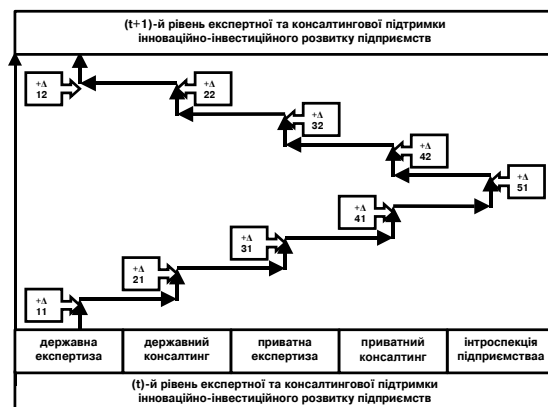

Рис. 4. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств у розрізі експертно-консалтингових його підциклів

На думку А. Сміта: 1) накопичення капіталу пов'язане із розподілом праці; 2) необхідно 50 – 100 років для відмирання в країні старої системи; 3) прогрес часто йде так повільно і поступово, що за невеликі періоди він не тільки не є помітним, але виникає підозра, що країна бідніє, а її промисловість падає; 4) капітал нації має свої межі і здатен слугувати тільки певному числу певних цілей [28, с. 20, 197, 290, 310].

Вивчення положень К. Маркса свідчить про системність його підходів до використання знань (одичних та загальних) у інноваційно-інвестиційному розвитку суспільства: 1) усі нації повинні вчитися у інших, і не можуть перестрибувати через природні фази розвитку та відмінати останні декретами; 2) лише на світовому ринку гроші в повній мірі функціонують як товар; 3) переворот у способі виробництва в одній сфері веде до перевороту в інших сферах; 4) потреба контролювати певну силу природи в інтересах господарства відіграє вирішальну роль у історії промисловості; 5) нагромадження капіталу означає відтворення його в розширеному масштабі; 6) наука і техніка дають функціонуючому капіталу здатність до розширення, незалежну від його даної величини (процес виробництва як технологічний додаток науки); 7) з розвитком виробництва збільшується мінімальний розмір індивідуального капіталу, який є необхідним для ведення справи при нормальних умовах [29, с. 10, 153, 395, 522, 592, 619, 637].

На важливість узгодження процесів розвитку економіки із зміною самої людини (євгеніки), і що прогрес слід здійснювати обережно, спираючись на експерименти, вказував А. Маршалл [30, с. 106, 329]. Залежність динаміки розвитку суспільства від циклів технологічних устроїв та інноваційних хвиль була визначена Н. Д. Кондратьєвим [31, с. 35 – 41]. Значний внесок у вирішення цієї проблеми зробив Дж. Форрестер, який дослідив процес капіталоутворення при наближенні суспільства до найвищих щаблів прогресу [32, с. 38, 101]. Але ідея переходу від зростання до рівноваги має і опонентів. Так, Дж. Мартино стверджує, що при наближенні до межі зростання швидше залежить від відстані, яку треба пройти до досягнення межі, ніж від вже досягнутого рівня [33, с. 162]. Як приклад впливу досвіду на інновації – дві "хвилі" дивізіоналізації управління у США, де перша зайняла більше 40 років, а друга – 14 [34, с. 27].

Л. М. Гатовский зробив важливий висновок про зв'язок динаміки ефекту НТП із механізмом управління народним господарством [35, с. 13]. І. І. Лукинов пропонував враховувати нерівномірність НТП у різних сферах разом із співвідношенням зовнішніх цінових та глибинних вартісних форм руху продукту. Бо інакше буде складно повно використовувати пульсуючий характер НТП [36, с. 162], який, на думку Н. Стефанова, є об'єктивно необхідним для того, щоб суспільство мало змогу використати отримані науково-технічні результати [37, с. 69].

А. І. Анчишкін наполягав, щоб суспільство зосередилося на створенні такої господарської системи, яка буде придатна для оволодіння потенціалом НТП [38, с. 377]. Тобто експерт-

но-консалтингову підтримку інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств слід здійснювати в контексті багаторівневості системи — від глобального рівня до рівня підприємства та його внутрішніх підрозділів експертизи і консалтингу (рис. 5).

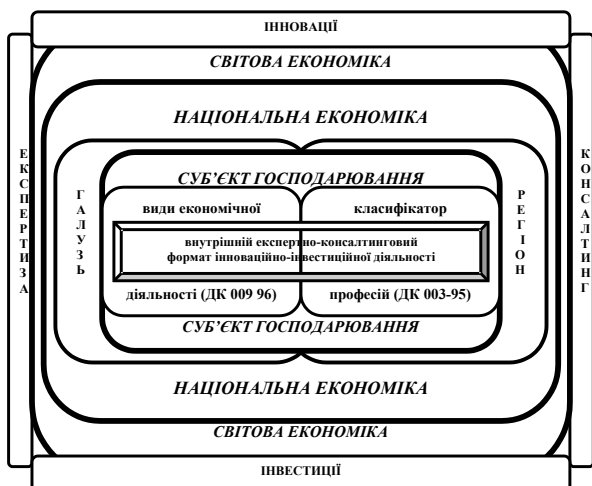

Рис. 5. Загальний формат становлення внутрішньої системи експертно-консалтингового сприяння інноваційно-інвестиційному розвитку підприємства

Остання теза добре ілюструється змістом рис. 6. Тут варто звернути увагу і на НСП — науково-суспільний прогрес. Бо якщо експертна діяльність буде віднесена до науково-дослідної [39, с. 373], то стає вкрай важливим розуміння суті циклічного зосередження підприємств на "об'єктно-об'єктних", "суб'єктно-об'єктних" та "суб'єктно-суб'єктних" напрямках НТП і НСП. І хоча революційні зміни в усіх системах виникають періодично (з накопиченням критичної маси протиріч), системність поглядів керівників завжди підвищує ймовірність своєчасного прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку підприємства як складової високотехнологічного реформування галузі, регіону та держави.

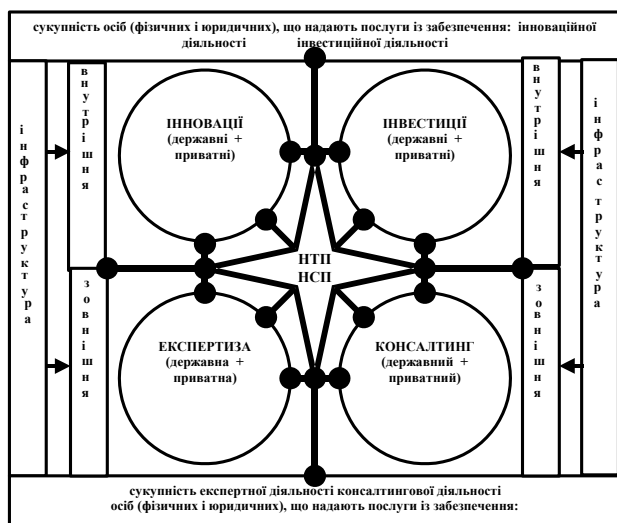

Рис. 6. Експертно-консалтингові та інноваційно-інвестиційні складові розвитку підприємств

Не вимагає доказів, що в епоху інформаційної революції кожне дослідження повинно бути орієнтованим і на розробку та реалізацію певної моделі (системи моделей). Так, Ю. М. Каныгин і Г. И. Калитич зосереджують увагу дослідників на ін-

формаційно-управлінській компоненті людської діяльності, на об'єднанні формально-логічного і когнітивного підходів, на симбіозі знання та інформації у вигляді понятійного знання, де чільне місце займатимуть семантика, семіотика, лінгвістика тощо. Останнє, на їх думку, лежить у основі прискореного розвитку розвинутих країн [40, с. 12, 21]. Зважимо, що саме понятійне моделювання (генетична експозиція понять) приймалося І. Кантом та Гегелем як обов'язковий атрибут у будь-якому науковому дослідженні.

Семіотичний (знаковий) підхід до моделювання дозволяє на основі загальновизнаної логіко-математичної мови спростити розгорнути найбільш типові риси складних об'єктів [41, с. 179], у тому числі і системи експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. Ключову роль тут можуть відіграти принципи моделювання, які запропонували Р. Акофф і Ф. Эмери [42]. Контекстне використання їх методів дає підстави привести предмет нашого дослідження до загального вигляду:

$$S = \{INN, INV, EXP, KON\}, \quad (1)$$

де S — множина, яка охоплює сукупність знань експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку;

INN, INV, EXP, KON — підмножини (інноваційна, інвестиційна, експертна, консалтингова) множини S ;

$\cap$ — перетин підмножин;

U — об'єднання підмножин.

У даному випадку введемо допущення, які дозволять нам розглядати три варіанти позиціонування підмножин (рис. 7):

1) домінування ізоляціонізму у формуванні підмножин та їх груп при найвищому рівні ігнорування системних принципів (динаміка множини S не має критеріїв своєї ефективності; для груп підмножин прийнято: $\cap \rightarrow \min$, а для їх сукупності: $U \rightarrow \min$);

2) домінування парних зв'язків підмножин, які циклічно посилюють або послаблюють дієвість окремих їх груп (динаміка множини S має короткострокові критерії ефективності; для груп підмножин прийнято: $\cap \rightarrow \max$, для їх сукупності: $U \rightarrow \min$);

3) домінування системності та зворотного зв'язку в процесі розвитку всіх підмножин, їх груп і множини в цілому (динаміка множини S має довгострокові критерії ефективності; для груп підмножин прийнято: $\cap \rightarrow \max$, для їх сукупності: $U \rightarrow \max$).

Одразу зазначимо, що наведені на рис. 7 позиційні моделі $\{INN, INV, EXP, KON\}$ дозволяють підвищити наочність сприйняття сутності досліджуваного процесу. Для переведення їх у практичну площину ще необхідне проведення додаткових НДР.

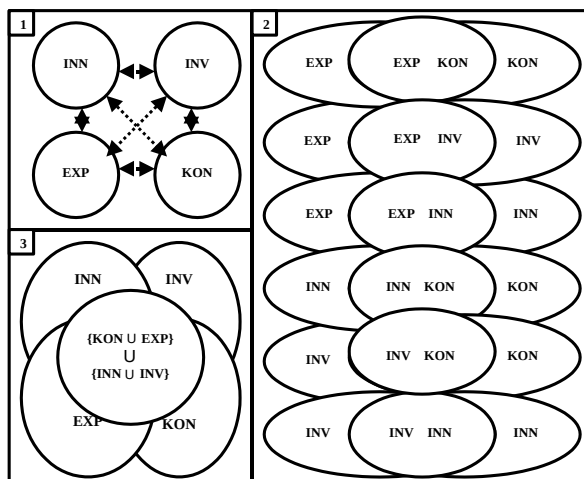

Рис. 7. Позиційні моделі експертно-консалтингового супроводження інноваційно-інвестиційних процесів

Отже, досконалість елементів інноваційно-інвестиційного та експертно-консалтингового розвитку підприємств є умовним поняттям. У одних випадках, прискорено змінюються процедури експертизи чи консалтингу, у інших – стандарти інвестиційних чи інноваційних процесів. І коли ми прагнемо вивести вітчизняні підприємства в площину їх стійкого розвитку, необхідно дати їм таке інтелектуальне "озброєння", яке дієво гармонізуватиме їх особисті інтереси з інтересами людини, держави і суспільства. Цивілізаційний досвід доводить, що саме відсутність системних довгострокових критеріїв доцільності інноваційно-інвестиційних рішень стримує неухильний розвиток національних економік.

До найбільш актуальних напрямів подальших розробок проблематики експертно-консалтингової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств ми відносимо:

координацію її з динамікою інституціонального простору вітчизняної економіки: методологічні засади містяться у роботі [43];

координацію її із закономірностями в трансформації видів діяльності і праці: методологічні засади містяться у роботі [44];

координацію її з типом динаміки організаційних структур вітчизняних підприємств: методологічні засади містяться у роботі [45].

Література: 1. Корсунський С. В. Трансфер технологій у США. – К.: УкрІНТЕІ, 2005. – 148 с. 2. Коваленко Ю. С. Деякі особливості консультаційного обслуговування фермерів у зарубіжних країнах // 36. наук. пр. "Інформаційні ресурси та їх використання у АПВ". – К.: ІАЕ, 2000. – №2. – С. 73 – 79. 3. Закон України "Про інвестиційну діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – №47. – Ст. 646. 4. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 1 / Відп. ред. С. В. Мочерний, – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с. 5. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1978. – 276 с. 6. Боди Зви Кейн, Алекс Маркус Алан. Принципы инвестиций. Пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Изд. дом "Вильямс", 2002. – 984 с. 7. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Наукове видання. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2004. – 472 с. 8. Закон України "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – №36. – Ст. 266. 9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 428 с. 10. Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / Под ред. Л. М. Гохберга. – М.: ЦИСН, 1996. – С. 30 – 31. 11. Лепейко Т. І. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник / Т. І. Лепейко, В. О. Коюда, С. В. Лукашова. – Харків: ВД "ИНЖЕК", 2005. – 440 с. 12. Господарський кодекс України. Господарський процесуальний кодекс України: Офіційні тексти / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 304 с. 13. Цивільний кодекс України: станом на 10 травня 2004 року. – К.: Велес, 2004. – 278 с. 14. Платон. Софист // Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 319 – 400. 15. Маркс К. Экономическая рукопись 1861 – 1863 годов. Процесс производства капитала // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. Т. 47. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1973. – С. 26 – 385. 16. Котляревский Ю. Л. 13 этюдов менеджмента. – К.: Изд. дом "Финансист", 2000. – С. 32 – 33. 17. Цивільний процесуальний кодекс України. Прийнятий 18 березня 2004 р. – К.: Велес, 2004. – 128 с. 18. Митний кодекс України. Прийнятий 11 липня 2002 р. – К.: Істина, 2002. – 168 с. 19. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Атіка, 2002. – 208 с. 20. Макхэм К. Управленческий консалтинг / Пер. с англ. – М.: Изд. "Дело и Сервис", 1999. – С. 10, 248 – 250. 21. Управленческий консалтинг. Путеводитель по рынку профессиональных услуг. – М.: Коммерсант XXI, Альпина Паблишер, 2002. – С. 17, 19, 36, 74 – 75, 118, 136, 249 – 251. 22. Платон. Федон / Платон. Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 11 – 94. 23. Платон. Тезет / Платон. Соч. в 3-х т. Т. 2: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1970. – С. 223 – 318. 24. Принципы самоорганизации: Пер. с англ. – М.: Мир, 1966. – 620 с. 25. Аристотель. Метафизика. Соч. в 4-х т. Т. 1: Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1976. – С. 63 – 363. 26. Верба В. А. Організація консалтингової діяльності: Навч. посібник / В. А. Верба, Т. І. Решетняк. – К.: КНЕУ, 2000. – 328 с.

27. Кальна-Дубенюк Т. П. Особливості створення та функціонування сільськогосподарської радничої служби Extention // Економіка АПК. – 2002. – №4. – С. 118 – 123. 28. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т. 1 / Пер. с англ. – М.-Л.: СОЦІИЗ, 1935. – 384 с. 29. Маркс К. Капитал. Т. 1. Критика политической экономии // К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. – 2-е изд. – М.: Госполитиздат, 1960. – С. 18 – 739. 30. Маршалл А. Принципы политической экономии: Пер. с англ. Ч. 1. – М.: Прогресс, 1983. – 408 с. 31. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. – М.: Экономика, 1989. – 306 с. 32. Форрестер Дж. Мировая динамика: Пер. с англ. – М.: Наука, 1978. – 304 с. 33. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1977. – 604 с. 34. Управленческие нововведения в США: Проблемы внедрения. – М.: Наука, 1986. – 260 с. 35. Гатовский Л. М. Научно-технический прогресс и экономика развитого социализма. – М.: Наука, 1974. – 388 с. 36. Лукинов И. И. Воспроизводство и цены. – М.: Экономика, 1977. – 516 с. 37. Стефанов Н. Мультипликационный подход и эффективность: Пер. с болг. – М.: Политиздат, 1980. – 292 с. 38. Анчишкин А. И. Наука – техника – экономика. – М.: Экономика, 1986. – 412 с. 39. Литвак Б. Г. Экспертные технологии в управлении: Учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Дело, 2004. – 400 с. 40. Каныгин Ю. М. Основы теоретической информатики / Ю. М. Каныгин, Г. И. Калинич. – К.: Наук. думка, 1990. – 232 с. 41. Ветров А. А. Семиотика и ее основные проблемы. – М.: Политиздат, 1968. – 264 с. 42. Акофф Р. О целеустремленных системах. Пер. с англ. / Р. Акофф, Ф. Эмери. – М.: Сов. Радио, 1974. – 272 с. 43. Юшин С. А. Деятельностное пространственное институциональных преобразований экономики: теория-право-практика // 36. наук. пр. "Економіка: проблеми теорії та практики". Вип. 212. Т. 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С.483 – 495. 44. Юшин С. О. Взаємні трансформації управлінської та наукової діяльності // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – №2(35). – С. 147 – 154. 45. Бай С. І. Організаційна адхократія як інструмент формування дієвої інвестиційно-окресленої експансії вітчизняних підприємств у світовий ринково-інноваційний простір / С. І. Бай, С. А. Юшин // 36. наук. пр. "Економіка: проблеми теорії та практики". Вип. 211. Т. 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 279 – 291.

Стаття надійшла до редакції
27.07.2006 р.

УДК 658:338.33

Пушкар Т. А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

In the article the definition of diversification process, applied in the economic reslareh field is considered. The diversification process classification, and the definition of the given process by precise correlation with the object are introduced. Theoretical ground, that is offered, gives the opportunity to establish the methodology, which would give the opportunity to evaluate both the initial conditions and result of the enterprise activity under conditions of the diversification process application.

Дослідження стосовно диверсифікації проводяться майже три десятиріччя і стали найбільш інтенсивними протягом останніх десяти років. Але ні в сучасному зарубіжному досвіді, ні в дослідженнях вітчизняних вчених не існує загальноприйнятої теорії, яка б пояснювала умови диверсифікації та оцінювала ефективність діяльності диверсифікованих підприємств.

© Пушкар Т. А., 2006